

АГРОЕКОЛОГІЧНА ОЦІНКА ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Матвійчук Б. В., к.с.-г. н.; Морозюк О. М., магістр

Поліський національний університет,
Бульвар Старий 7, Житомир, 10008, Україна

В Україні, як і в більшості провідних країн світу, економічний розвиток часто руйнує основи життя природи, причому вагомий внесок у деградацію і забруднення навколишнього середовища належить агропромислому комплексу. Зважаючи на сучасні тенденції розвитку сільського господарства та керуючись принципами, декларованими в Ріо, вітчизняними науковцями була створена Концепція сталого розвитку агроєкосистем України [1]. В ній були визначені шляхи досягнення головної мети – зростання виробництва високоякісної продукції при збереженні природних ресурсів та забезпеченні оптимальних умов існування людини, в основу яких було покладено комплексний аналіз та створення системи моніторингу процесів, що відбуваються в агросфері. Відмічається також, що суб'єктами реалізації концепції є внутрішні територіальні структури держави – області, адміністративні райони з їхньою природно-історичною, економічною та екологічною специфікою.

Житомирська область посідає особливе серед областей України місце як за складністю та різноманіттю природних умов, що обґрунтовується її географічним положенням на межі зон Полісся та Лісостепу так і за соціальним та політичним значенням. Визначальну роль земельного фонду Житомирщини, як одного з потужних ресурсів державного багатства, зумовили важливе і господарське значення області як виробника сільськогосподарської продукції, з переважанням родючих ґрунтів.

Однак за останні роки спостерігається погіршення загального екологічного стану ґрунтів області. Посилення техногенного і антропогенного тиску на земельні ресурси внаслідок значної господарської діяльності, масштабне скорочення обсягів використання органічних та мінеральних добрив, незбалансованість угідь в агроландшафтах, сприяли катастрофічному розвитку процесів деградації ґрунтів. Найбільше поширення на території Житомирської області сьогодні мають дегуміфікація, водна ерозія, техногенне забруднення, виснаження ґрунтів, підвищення кислотності. Погіршення екологічних умов, у тому числі і внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС, певним чином позначається на демографічній ситуації в регіоні. Так, за даними Держкомстату, незначний від'ємний природний приріст сільського населення спостерігався вже починаючи з початку 80-х років минулого сторіччя, тоді як за період проведення земельної реформи (1991–2003 рр.) він збільшився майже до 16%, причому загальна кількість сільського населення за цей час скоротилася на 100 тис. чоловік.

Однією з необхідних умов сталого розвитку сільського господарства і суспільства в цілому є екологічно обґрунтоване використання земель. Сучасний незадовільний стан земельних ресурсів України, і Житомирської області, зокрема, інтенсивного сільськогосподарського використання, зниження родючості ґрунтів та пришвидшення ґрунтових деградаційних процесів, погіршення екологічного стану, зумовлюють необхідність істотних змін у господарській діяльності людини та екологічно обґрунтованому природокористуванні. Тому, надзвичайно важливими та актуальними є комплексний підхід до розробки методології та вдосконалення методів і принципів оцінки агроєкологічного стану сільськогосподарських ґрунтів, як основи для екологічно безпечного використання сільськогосподарських угідь та планування системи практичних заходів, надання науково обґрунтованих рекомендацій щодо раціонального, що

забезпечить поліпшення загальнотериторіальної екологічної ситуації та розширене відтворення родючості ґрунтів.

На ґрунтовий покрив області значно впливає рельєф. Хвилясто-горбистий рельєф Полісся зумовив велику строкатість ґрунтового покриву, часту зміну ґрунтів різного ступеня опідзолення та оглеєння, а незначна дренажність території сприяла досить значній заболоченості. Характер рельєфу зумовив також своєрідний територіальний розподіл чорноземів та сірих лісових ґрунтів Лісостепу. Вирівняний безстічний характер поверхні районів Лісостепу з численними замкнутими пониженнями сприяв розвитку процесів заболочування та засолення. Рівень залягання підґрунтових вод також впливає на процес ґрунтоутворення: на Поліссі близьке залягання підґрунтових вод сприяє оглеєнню підзолистих ґрунтів, а у Лісостепу місцями викликає вторинне засолення ґрунтів. На решті території області ґрунтові води залягають досить глибоко і на ґрунтоутворювальні процеси істотно не впливають.

Методичні підходи з комплексної агроекологічної оцінки земель сільськогосподарського призначення можуть бути використані державними органами територіального управління, що діють у межах адміністративно-територіальних кордонів, для контролювання і прогнозування змін у функціонуванні агроландшафтів, виявлення негативних ситуацій у сільськогосподарському землекористуванні, а також для довготривалих заходів з поліпшення агроекологічного стану сільськогосподарських ґрунтів і прийняття експертних управлінських рішень стосовно планування (чи розробки) оперативних.

Отже, проведений аналіз літературних джерел, як і результати останніх досліджень науковців Інституту агроекології УААН [2, 3] дозволяють зробити висновок про можливість використання в якості об'єктивних критеріїв оцінки агроекологічного стану сільськогосподарських земель окремої адміністративної територіальної одиниці комплексу прямих і непрямих показників, до яких належать еколого-агрохімічний стан ґрунтів, зміна ступеня екологічної рівноваги у біотичному кругообігу речовин, склад і співвідношення основних типів угідь в агроландшафтах, гострота прояву та поширення деградаційних процесів ґрунтового покриву. Досвід проведення оцінки екологічного стану території окремого регіону за комплексом показників [4, 5] засвідчив перевагу такого підходу при прийнятті ефективних, виважених управлінських рішень як щодо оптимізації землекористування, збереження родючості ґрунтів, призупинення прогресуючої деградації ґрунтового покриву, так і поліпшення соціально-економічних умов життєдіяльності населення на фоні послаблення екологічної напруги в регіоні.

Література

1. Концепція сталого розвитку агроєкосистем в Україні на період до 2025 року // Критерії та індикатори сталого розвитку лісової галузі України; За ред. О.І.Фурдичка. – К.: Нора-Прінт, 2003. – С.107 – 137.
2. Оцінка придатності сільськогосподарських земель України для створення екологічно чистих сировинних зон і господарств по виробництву продуктів дитячого і дієтичного харчування / Созінов О.О., Козлов М.В., Лапа М.А. та ін. – К.: 1998. – 58 с.
3. Агроекологічний моніторинг та паспортизація сільськогосподарських земель / За ред. В.П. Патики, О.Г. Тараріко. – К.: Фітосоціоцентр, 2002. – 296 с.
4. Юхновський В.Ю. Лісоаграрні ландшафти рівнинної України: оптимізація, нормативи, екологічні аспекти. – К.: Інститут аграрної економіки, 2003. – 273 с.
5. Методичні вказівки з розробки регіональних стратегій сталого розвитку / А.Г. Шапар, М.А. Ємець, П.І. Копач, С.З. Поліщук, О.К. Тяпкін, В.Б. Хазан. – Дніпропетровськ: Вид-во “Моноліт”, 2003. – 131 с.